

317 216 Кіровоградська обл.

Компаніївський район

с. Полтавка

Судорженко Василь Ю.

[С.1]

Голод – 1933-й
(Спогади очевидців)

[С.2]

Живі ще очевидці масового голоду 1933 року, що прокотився по Україні. Не обійшов він і нашого села Полтавки на Кіровоградщині (раніше хутір Полтавський називався) Померло тоді з голоду близько 80 чоловік, з них майже половина було дітей, юнаків і дівчат.

Люди людили темні, пухлі, безрадісні. Так звана група «активістів» діяла організовано і рішуче. В людей було забрано все до зернини. Чітко і спритно «активісти» могли проникнути крізь підлогу, землю, заглянути в кожен горщик.

І бодай в тій юшці плавало хоч два квасолини, то вже на другий день потрібно сплатити податок 5-10 кг. зерна.

[С.3]

А не сплатиш – відберуть в дітей батька, заарештують.

З погреба забирали все до останньої картоплини, буряка. Не залишалось людям совсім нічого, лише одне, або йти з простертою долонею на вулицю, а бо ж чекати голодної смерті.

І якщо в кого не було вже ні сили ходити, ні говорити не могли, то пухли і падали попід тинами, немов підкошені ворожею кулею.

Про те це щось страшніше від раптової смерті.

Тетяна Олексіївна Папуша 1918 року народження розповідає:

«Коли ввечері прийшла до нас група активістів, наша сім'я була в зборі – сім чоловік. І сказала, щоб на ранок слідуючого дня здали податок.

[С.4]

10 кг зерна пшениці, то мати наша майже знепритомніла, а ми з переляканими очима дивились на неї. Адже в хаті не було ні зернини. Та темна ніч допомогла нам врятуватись. Бо цілу ніч ми бродили по скошений стерні і збирали колоски, а коли не могли вже ходити, то перевітали скиртку полови. Руки були подряпані, аж кров бігла цівками. І хоч наша пшениця була зафарбована в червоний колір, та все ж це був хліб, що дав нам вижити. Тай колосся це збирати треба було вніч, щоб ніхто не бачив.

Проте збирати доводилось її батькам сельчанам.

Я не була пухла від голоду, а моя сестра Тоня – страшно поглянути, – сльози горохом котилися, проте вижила.

[С.5]

Багато сімей совсім вимерли. З сім'ї Зубків було троє дітей, мати і батько. Йшли на роботу, а Оляна – в степ. Отам і проходить пока не назбирає горня картоплі на родину. Оляна була дівчиною серйозною і вчился добре. Але що могла вдіяти!

Школу залишила черед голодовку. Вже почало сутеніти, бо день узимку дуже короткий. Оляна біля свого будинку стріла дівчат-однокласниць – Таю і Марійку. «А ми були в тебе. І не застали» випалили в один голос. Їхній намір був ясний – провідати подругу і сказати їй втішне слово. Оляна, зізнавшись, що вже замерзла, побігла до хати. Мати давно чекала її. Тато ще не прийшов з роботи.

- Де ти була?

Оляна терпляче мовчала.

[С.6]

Потім Ганна Свиридівна налила кип'ятку. А коли відігрієшся збудиш Степанчика і Яшка – хай вони поють... Щось довго сплять...

В цей час закричала мати. Оляна зрозуміла все. І наче це мало якесь значення, пояснювала:

- Коли я збрала кринжки в школу, Яшка і Степанчик вдогонку бігли за мною і кричали:

- Їсточки хочемо!

- А ти що їм дала?

- Морквину, і поставила стаканчик із водою

Ганна, в розпачі з дочкою – кинулися до синопків і припадали до Степанчика і Яшка. А вони голодненькі, із заплющеними очима – лежали крижиною. Після похорону братиків, Оляна занедужала. Немогла ходили в степ.

[С.7]

Істи не було нічого. Були, в критичному стані батько і мати. Однокласниці Таня і Марійка прийшли навістити подружку. Розповіли: в їхньому класі, де навчалася Оляна, столики спорожніли, шестеро учнів померли із голоду. Гарячі сніданки, на які розраховували учні та батьки не були організовані.

Дивився учитель Усенко, на школу як на щось другорядне і вирішив холодну школу і голодних учнів залишити і поїхав в невідомому напрямку.

Оляні із кожним днем ставало все гірше. Дома а ні кусочка хліба, а ні зернини. Зникли навіть миші з подвір'я. Через тиждень, у важкий день понеділок, Оляна померла. Похоронили її батьки, в одній ямі з братиками: Степанчиком і Яшкою, біля хати у садку. Свирид та Ганна Зубки теж незабаром

[С.8]

догнали своїх дітей. Вони померли, як і діти. Голодною смертю. Їх поховали на сільському цвинтарі.

Марія Нікіфоровна Заремба – 1920 року народження, жителька Компаніївки, розповідає про свою сім'ю і про все страхітті 33-го, що довелось їм пережити: голодний рік будувала вона тринадцятирічним дівчам у хуторі Полтавці Компаніївського району, відчував, як позаспиною віє холод, хоча зустрілися ми спекотного дня. Думаю, ці свідчення і черствих зворушать.

- Жили після переселення у двадцять четвертому році, ми в маленькій хатині: ні грубки, ні столу, ні ліжок. Потроху ми спинались на ноги: купили корову, мали коня (ми спрягалися із сусідами Папишами,

[С.9]

також однокінними). Тридцять третій рік вривався в пам'ять сходкою.

Йдуть юрбою активісти, женуть когось поперед себе, хрести на спині пишуть. Тоді ж багатьох повиганяли з хат. А куркуля Шпилька вивезли до Сибіру. Він має дві корови і четверо коней шістдесят гектарів землі. Хутором ходила озброєна група – кілька наших і кілька чужих – у шкіранках. Казали: «Пітонша в штанях ходить» Очевидно, якась «активістка» та була, що вислужувалася перед районом. Стукають до нас, а ми перелякані кричимо: Батька й матері немає вдома!» і не відчενяємо. Коня забрали в «СОЗ» і не тільки в нас. Ой і іржали ті негодовані коні. – Неможна було слухати. Худих і виснажених коней

[С.10]

Добивалии і витягали на могильник, що утворили за селом. Мати взяла конини, як поїхала комісія, бо при ній – боже сохрани, аби хтось взяв.

Зварила мати ту конину, хлопчики її наїлися й померли.

А ми їли нудотну рідину. Мама зварила три ложки сої на шість душ, і після того варива почала пухнути і незабаром померла.

Хліба і солі нема. А влітку на пшеничному полі стерні не пускали збирати колоски, казали: там затравили шкідників.

Мене все життя мучить: як я не врятувала братиків Стюпу і Павлика. Одному з них було три роки, а другому, більшому, п'ять років.

[С.11]

Лежать на долівці і плачуть: «Їсточки мамо, їсточки...» Гарно так уже балакали.

Уже й доросла була, по війні пасу телят на степу, а мені вчувається їх голоски і я біжу в степ і кричу, кричу серце моє кричить, наче то моя провина, що Стьопа і Павлик померли...

Узимку стало ще гірше. Мертві тижнями валялись попід тинами. Їх не встагли закопувати.

Не зрозумілим для нас було те, що в той час коли люди ходили з простянутими рукам і просили єдине: «Їсти, врятуйте!» на хутірському току лежав хліб, цілі кагати з кукурудзою. А в Сінокосівській церкві глибинка з пшениці.

Лежав хліб місяцями, а кукурудза

[С.12]

майже згнивала, то ж в той бік і поглядати не можна було.

Було вже звичним в школі, коли кожного дня зменшувалася кількість дітей в класі. Вони вимирали від страшеного холоду і голоду і тільки можна було бачити, як їх везли на хутурський цвинтар, загорнутих в якусь ряднину. В ті роки загинули більше сорока.

Розповідає жителька з села Полтавки Явдоха Трохимовна Колос-сок 1925 року народження.

Остання година перед смертю. Мар'я угледіла насторожені Трохима очі. Він, здавалося, хотів всміхнутися, але не вистачало йому сили

Запитав:

- Надворі гроза?

-Ні [,] сонячно.

[С.13]

- А мені почулося, що заgrimіло... Я довго спав?

- З годину, мабуть.

- А мені здалося, що цілу вічність, - шепотіли його вуста.

- Ти Трохиме, засни ще. Тобі потрібен спокій. І сон – це твої ліки, - казала йому

Мар'яна. Та він вже не міг спати. І попросив: - відкрити мені вікно.. Хай співають птахи..

Мар'я підвелася і відкрила. Звідти почулося щебетання ластівок. А далі вишневого садка, - спів солов'я.

Трохим знову розплющив очі.

- Дуже голосно, аж у скронях болить. Вона трохи збавила голос, щоб було ледь чути. Прикрила половинку вікна. Дожити б мені, доки пройде голод. Колосиха насторожено глянула на

[С.14]

Трохима. Його знову кинуло в жар.

- Може компрес тобі?

- Так Трохимчику, - ледь ворухнула вустами.

Вона намочила у воді згорнуту білу хустину й поклала на гаряче Трохимове чоло.

- Не хочу тут помирати... – знову мовив тихо. – Не хочу...

Ти мене обов'язково одвезеш на Київщину... А то не встигну...

- Та що ти Трохиме! А хто ж буде синів ростить? А онуків?

Це ж закінчиться голодовка – і всі до одної хати зберемося, під нашими вишнями столи поставимо, Трохиме. Будемо тебе вшановувати, та пісень співати, та радіти, що голод, і смерть вистояли...

Посадимо, Трохиме, квіти під вікна –

[С.15]

ми. Щоб сонцями червоними зазирали нам в світлицю... Ти чуєш мене, Трохиме? –
Схилилась Мар'я над ліжком.

- Чую, чую, моя єдина. Тільки, Мар'я, я квітів уже не садитиму... Посадите з
Марією... А там і хлопці – синочки Іван і Сірьожа виздоровіють [-] вони лежать пухлі, та
голодні в другий половині хаті. Тільки їх уже давно немає... Бо якби живі були...

... Чує моє серце.

- Не карай себе, Трохиме! Тобі треба думати про живе... Про те, що нам з тобою
треба багато зробити... І хлопців оженити. І Марію та Явдоху заміж видати. Скільки в нас
ще клопоту. А ти тільки не здавайся, Трохиме. Ми ж з тобою хіба таких ворогів зберемо! А
вони, ще зали -

[С.16]

шилися і живуть серед нас.

Трохим вже не чує Марії. Знову поринув в забуття, щоб стрітися з Іваном і
Сірьожею. А вони неодмінно поставали перед ним босоногими, в коротеньких штанцях, -
пустунами, а то заклопотаними й стревоженими.

В голодний - 33-року, померли:

Трохим Трохимович Колос,

Мати – Марія Федорівна,

Діти: Іван – 13 років, Сірожа – 12.

Житель нашого хутора Прокіп Ісакович Любар, розповідав: У нас хати небуло, але
ми жили в землянці. Нас було шестеро. Батько і мати хворіли. Спали на полу, і на землі під
полицом. Просто на соломі – покотом. Укривались маткою із рогози. Ходили полуроздіті.
Носили не –

[С.17]

доноси, що люди давали...

Тай за те треба було корову пасти. Коней обходити.

Був уже підлітком, і не забувся як під новий 1933 рік, до нас увірвались «активісти».

Забрали мірок із три жита. Відро буряків, підмели в погребі картоплю.

Погрузили на безтарку, і поїзали до другої землянки...

Батько і протестував. А ми, малі, плакали.

А вони? – Унас план.

- Ох і важко ж нам було пережити зиму. Переїли своїх собак. З могильника тягали конину.

На провесні в нашій сім'ї було половина пухлих. І ми переключились на лювлю сусликів. Та іншого і було мало, щоб прожити.

[С.18]

Якось у вечірній час батько, і мати, зізвали всіх хлопців у землянку і запропонували, щоб іти по селах з простягнутою рукою...

Та куди підеш? – Усюди голод!...

Кому голодранці потрібні з пухлими ногами!

І вирішили: умирать у власній «ямі».

- Як ми вижили?

Весною ми з братом пішли, за сім кілометрів до глубинки, яка розмістилась в Сінокосовській церкві. Ми знали, що церква була завалена пшеницею, яку забирали із хуторів, і селищ сільради.

На місці довідалися, що хліб був засипаний зверху вікном. Біля дверей чатував сторож. Але нас було досить 5-10 м без варти, як ми бігли збоку до вікна церкви – пробивали шестом шибку і пшениця рукавом бігла ...

[С.19]

в підставлений мішок. «Як манна знеба». Ми не крали, ми узяли той продукт, що унас нагло забрали. Ходили ми за поживою до куркулів і активістів. Підкрадались на тік. Там була насипана і гнила велика могила кукурудзи.

Цей рейд не так просто було зробити, як смерть заглядала в очі.

І в сеж нам удавалось – Ми вижили!

Сім'ю зберегли. Яка спустя двох років, покинули землянку, роз'їхались між люди побілому світу.

Мені хтось може заперечити... дайте документи: багато що можна наговорити.

Гортав я підшивки газет і журналів тих років. Але вони більше з портретами Сталіна А знімків з голодних людей які помирають, не знайдеш.

Василь Судорженко

[С.20]

Живі свідки:

1. Тетяна Олексіївна Папуша
2. Сім'я Зубків:
3. Марія Нікіфоровна Заремба
4. Явдоха Трофимівна Колос
5. Прокіп Ісакович Любар

[С.21]

317 216 Кіровоградська обл.

Компаніївський р-н, с. Полтавка

Судорженко Василь Ю.